АЛЬОШИНА І.Г.
(Донецький нац.ун-т)

СЛОВОТВІРНІ ГНІЗДА З ВЕРШИНАМИ "ДІЄСЛОВА РУХУ ВОДИ І РУХУ У ВОДІ"(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНСЬКИХ МОВ)

Мова є безцінним скарбом давньої культури і історії. Як влучно зауважила М.М.Гухман: «Створена людиною мова є частиною його історії, вона змінюється і еволюціонує з розвитком матеріального і духовного життя людини. Тим самим, в його долі відбиваються всі досягнення і втрати, весь позитивний досвід і помилки людського буття » [Гухман 1991, с. 115].

Епоха становлення і розвитку мови припадає приходить на час, коли у свідомості людини панує страх перед природою, бажання розгадати її загадки. Серед цих стихій і була стихія води. «Вода вважалась першоелементом Всесвіту. Давні люди вказували на її лікувальну, її омолоджувальний ефект »,- зазначає М.М.Маковський [Маковский 2006, с. 76]. Шанували римляни воду. Священний шум і плескіт вічно живої енергії Тібра та Середземномор'я був вічним супутником життя італійських міст [Момзен 1997, с. 15].

Дієслова руху, у нашому випадку руху у воді, належить до тієї групи слів, що є постійним джерелом прикладів для ілюстрації системності лексики, семантичних полів (праці Дж.Лайонза, І.М. Кобозєвої, М.А.Кронгауза). Між тим проблеми словотвірних угрупувань (словотвірна парадигма, словотвірний ланцюжок, словотвірне гніздо) просторової лексики, їх структури, семантики, мотиваційних зв'язків на прикладі романських мов залишаються, як правило, поза увагою лінгвістів або до них звертаються побіжно. Можливим поясненням є відсутність достатньої бази лексикографічних джерел. На відміну від російської, української, польської, болгарської, татарської, словенської мов, де вже існують або обговорюються теоретичні засади словотвірних словників, романські, окрім латинської і французької мов (H.Petitmangin "Les mots latins classés par familles et accompagnés de notes étymologiques" і C.Gruaz «Dictionnaire synchronique des familles dérivationnelles de mots français»), залишаються без спеціальних гніздових словників. Структурні елементи словотвірних гнізд знаходимо в етимологічних словниках французької (Dubois J., Mittérand H., Dauzat A. Dictionnaire d'étymologie.), іспанської (Corominas J. Breve diccionario etimologico de la lengua castellana), італійської мов (Pianigiano O. Vocabolario Etymologico della Lingua Italiana).

У сучасній лінгвістиці існує певна низка робіт, що засвідчує про інтерес до цього напрямку досліджень у слов'янському мовознавстві (В.В.Грещук, О.А.Земська, М.Ю.Казак, Т.І.Плужникова, О.М.Тихонов, М.Ю.Федурко, І.О.Ширшов та інш.).

Мета статті – дослідити структурно-семантичні особливості словотвірних гнізд з вершинами «дієслова руху у водному просторі» у романських мовах: латинській, французькій, іспанській, португальській, італійській.

Досягнення поставленої мети зумовлює розв'язання таких **завдань:**

- визначити повний обсяг похідних від дієслов *nare, navigare, fluere* у романських мовах (латинська, французька, італійська, іспанська, португальська);
- окреслити тенденції розвитку словотвірної структури похідних від дієслів *nare, navigare. fluere* у романських мовах (латинська, французька, італійська, іспанська, португальська);

• встановити спільні та специфічні риси словотвору похідних від дієслів *nare, navigare. fluere* у романських мовах (латинська, французька, італійська, іспанська, португальська).

Предмет дослідження – структурно-семантичні особливості словотвірних гнізд з вершинами «дієслова руху у водному просторі» у латинській, французькій, іспанській, італійській мовах та португальській мовах.

Об'єкт дослідження – словотвірні гнізда латинської мови з вершинами-дієсловами *nare, navigare. fluere* та відповідними дієсловами-вершинами у французькій, іспанській, італійській мовах та португальській мовах.

Методи дослідження: описовий, порівняльно-історичний, зіставний, етимологічний, компонентний аналіз, словотвірний аналіз.

Щодо позначення руху у воді та руху води дієсловами у сучасних романських мовах, то встановлено, що у **французькій** мові вживаються *nager* плисти, плавати, *flotter* триматися на воді, не тонути, *surnager* плавати/плисти на поверхні води, *deriver* плисти за рахунок течії, *naviguer* плисти про корабель, плисти на кораблі, *voguer* плисти про корабель, плити на кораблі, *couler* текти; в **італійській** мові вживаються *nuotare* плисти, плавати, *galleggiare* триматися на воді (не тонути), *navigare* плисти (про корабель), плисти (на кораблі), *fluire* текти; в **іспанській** мові вживаються *nadar* плисти/плавати *flotar* триматися на воді, не тонути, *navegar* плисти (про корабель), плисти на кораблі, *fluir* текти; у **португальській** мові вживаються *nadir* плавати**,** *flutuar* плавати, триматися на воді та *boiar* знаходитися на воді, не тонути, *navegar* плавати та *marear* плити, *velejar* ходити під парусом*, singrar* плавати, ходити під парусом*, vogar* гребти, плавати*, remar* гребти.

Проаналізуємо словотвірну спроможність латинських дієслів *nare, navigare, fluere,* що, як показує попередній перелік, мають продовження у романських мовах.

Nare належить давньому морфологічному типу атематичних дієслів з коренем на *-a-* і нульовим суфіксом, а цей корінь бере початок в і.-є. **-sna-* "плавати". Дієслово *nare* фіксується з часів Еннія і за часів Імперії стало часто вживаним [Forcellinni 1858-1875, т. 4, с. 278]. Лукрецій казав: *nant oculi «*очі блукають», а у пізніших римських авторів: *natant oculi*. Завдяки своєму моносилабічному характеру *nare* замінено *natare*, що утворено на базі прикметника **nato-s* і змішане з фреквентативами, звідки і дефініція: *natare - saepius nare* [Ernout, Meillet 2001, с.442-443].

Повний обсяг похідних у **латинській** мові встановлено за етимологічними словниками: *nare - annare (adnare)* припливати, *enare* випливати, *innare* плавати по, *renare* плити назад, *supernans* той хто випливає, *transnare= tranare* перепливати; *natare - abnatare* відпливати, *adnatare* припливати, *denatare* плисти вниз по течії, *enatare* випливати, *supernatare* перепливати, *innatare* плавати, плисти в, *praenatare* плисти вперед, *subnatare* плавати внизу, *supernatare* перепливати, плисти поверх, *tranatare* перепливати, *natatio* плавання, *natator* плавець, *natatus,us* плавання; *natabulum* місце для плавання; *innabilis* те що неможливо переплисти [Bréal, Bailly 1885, с. 216]. Причиною зникнення або заміни *nare* на *natare* є те, що коротке слово, ніби позбавлене плоті, з часом поступається місцем більш довгому із двох синонімічних і живе довше. У вимові мовець має більше часу на встановлення асоціації між словом и поняттям [Гак , Бородина 1979, с. 94].

У романських мовах це дієслово утворює досить великі словотвірні гнізда.

У **французькій** мові від кореня *nat-* **nager**; *nage* плавання, *nageoire* плавник ласт; наук. *natation* плавання (doublet de nage), *natatoire* плавальний; *surnager* спливати, триматися на поверхні [Céllard 2000, с.79]. Корінь *nav-*: *nef* (navem → старофранц. *nauf →nef* поет. і усн. судно), *navire* корабель, *naviguer* плавати, *navigation* навігація, *navigateur* мореплавець; *nacelle* човник, *naufrage* кораблетроща, *naufrageur* морський грабіжник, *navette* транспортний засіб який здійснює рейси туди - сюди, *nauseabond*

той, що викликає рвоту (nausée). У **італійській** мові *nuotare* плавати: *nuotata* заплив, *nuotatore* плавець, *nuotatrice* плавчиха, *nuoto* плавання, *natante* пливучий і судно, *natatorio* плавальний. В **іспанській** мові *nadar* плавати: *nadador* плавець, плавчиха, *a nado* уплав, *sobrenadar*, *natación* плавання, *natatorio*. У **португальській** *nadar* від цього кореня *nad-*, що має етимологічний варіант *nat-* утворено: *nadadeira* ласти, *nadador* плавець, *nadadura* плавання, *nadante* той хто плаває, *nadível* той що можна переправити уплав, *nado* плавання, *natação* плавання, *natátil* той, що плаває, *natatório* плавальний, басейн, *sobrenadar* спливати, виринати.

Дієслова *fluo, fluxi, fluctum,* потім *fluxum, fluere* мають у **латинській** мові набагато більше похідних, ніж аналізоване вище дієслово. Причину такого стану Ф.Мартен вбачає в існуванні трьох коренів, від яких утворюються похідні корінь ***flu***-: *flu-us,a,um* прикметник, що існує у складних формах *profluus,a,um* повно текучий*; superfluosus,a,um; flu-idus,a,um* рідкий*; flumen, fluvius;* корінь з розширенням t або c ***fluct***: *fluct-us, fluctuare;* корінь ***flux***-: *fluxus,a,um* [Martin 2007, c. 84-85]. Дієслівні похідні : *affluere* протікати, *confluere* зливатися, *defluere* стікати вниз, *diffluere* розливатися, *effluere* витікати, *influere* впадати, *interfluere* текти між, *profluere* витікати, литися, *refluere* текти назад, *refluus,a,um* той, що тече назад, *transfluere* протікати, витікати. Інші похідні: *fluxus,a,um* рідкий, *fluxus,us* , *fluctus,us* течія, *fluctuare = fluctuari* бушувати, *fluctuatio* коливання, *fluctuosus,a,um* хвилястий, *confluges (*арх.*)* злиття*; fluvius* річка, *fluvialis* річковий, *fluviatilis,e* річний, *flumen* ріка, *flumineus,a,um* річковий, *fluidus,a,um* той, що ллється струєю [Bréal, Bailly 1885, c. 99]. Це велике словотвірне гніздо, лексеми якого описують різні значення, пов'язані з водним середовищем. З погляду морфологічної будови *fluitare* текти, хвилюватися; плавати є формою фреквентатива від *fluere*; при цьому за значенням дієслова розійшлися.

У **французькій** мові від кореня ***flu***-: *fluide* рідкий, *fluidité* рідкий стан, *affluer* впадати, *affluent* приплив, *affluence* притока, *confluent* злиття річок, *fleuve* ріка, *fluvial* річковий*; flot* хвиля, *fluctuation* коливання, *fluctuer* коливатися*; flux* морський приплив, *fluxion* запальний процес, *superflu* зайвий [Céllard 2000, c.42]. В **іспанській** мові *fluir* текти дає такі похідні: *fluent*, *fluencia* течія*; fluctuar* коливатися, *fluctuacion* коливання, *fluido* рідкий, *fluidez* рідкий стан стан, *flujo* потік, *fluorescencia* той, що світиться, *fluvial* річковий, *fluxion, afluir* приливати, *affluente* притока, *afluencia* приплив; *aflujo*, *confluir* зливатися, стікати*; confluencia* злиття*; efluvio; influir* впадання*; influencia* впадання; *influho* впадання*; influyente* впливовий*; refluir* відплив, *refluho* відступ води; *superfluo* залишковий*; superfluidad* надлишковість. В **італійській** мові *fluire* текти – *fiotto* потік, *fiume* ріка, *flussione* запальний процес, *flusso* потік, *flutto* хвиля*; affluire* притікати, *defluire* стікати, *effluvio* аромат, *influire* впадати (про річку), *profluvio* велика кількість води, *rifluire* текти назад, *superfluo* зайвий, *flotta* флот, *floscio* вялий*; fluttare- fluttuante* рухомий хвилями, *fluttuazione* коливання, *fluttuoso* хливий. У **португальській** *flutuar* **–** *flutuabilidade* плавучість, *flutuação* плавання, *flutuador* поплавок, *flutuante* той, хто плаває, *flutuável* той, хто плаває, *flutuoso = flutuante, flutuosidade= flutuabilidade.*

Navigare – досить частотне латинське дієслово з основним значенням "плавати на кораблях". Стосовно морфологічної будови дієслова *navigare,* то воно є складним утворенням від *navis* "*корабель*" і *agere* "*приводити у рух, вести";* аналогічно **nav-agos*.

Похідні у **латинській** мові від *navis - navalis,e* корабельний*; navale* гавань*;* від *navigare* плисти*: praenavigare* плисти повз, *praenavigatio* пропливання повз*; praeternavigare* плисти повз*; navigium* судно, *navigiolum* суденце*; navigation* плавання на кораблі, *navigator* мореплавець, *navigabilis,e* судоходний, *innavigabilis,e; navicula* човен, *naviculator , nauculori* плисти на маленькому судні, *naviger,era,erum*

судохідний*; naugragus* потерпілий кораблетрощу*, naufragium* кораблетрощу; запозичення з грецької: *navita* моряк (поет.)*, nauticus,a,um* корабельний*; nausea* морська хвороба*, nauseola* легка рвота*, nauseare* страждати морською хворобою*, nauseabundus,a,um той* хто страждає на морську хворобу*; nauseator* той, хто страдає на морську хворобу*, nauseosus,a,um* рвотний*; nauclerus* судовласник*, nauclericus,a,um* той, що належить судовласнику.

У **французькій** мові вперше дієслово *naviguer* зафіксовано у 1392 р. А.Доза наводить варіант *naviger*, який зафіксований у писемних пам'ятках XVII-XVIII ст. *Naviguer* у старофранцузькій мові витіснило дієслово *nouer* від народнолатинської форми **notare* (у класичній латині *natāre*) [Dubois, Mittérand, Dauzat 2001, с. 499]. У французькій мові від цього дієслова зустрічається декілька похідних, що одночасно можна вважати похідними від кореня *nav-*: *naviguer* плавати, *navigation* навігація, *navigateur* мореплавець. В **італійській** мові словотвірне гніздо має такий склад: *navigare* плавати, *navigabile* судохідний, *navigibilita* судохідність, *navigante* плавсклад, *navigato* досвідчений у морських справах, *navigatore* мореплавець, *navigatorio* морехідний, *navigazione* навігація, *naviglio* флот, судохідний канал, *navimodellismo* судномоделізм. В **іспанській** мові похідними є: *navegar* плавати; *navegable* судохідний; *navegacion* судоходство, *navegante* мореплавець, *circunnavegacion* плавання навкруги*, nave* корабель, *navio* судно*, naviero* судно*, nauta* моряк*, nautico* морський*, nautical* морський*, naufragio* кораблетроща*, naufragar* терпіти кораблетрощу. У **португальській** похідними є: *navegar - navegabilidade* придатність до плавання, *navegação* навігація, *navegador* мореплавець, *navegagem* транспортування, *navegante = navegador, navegável , inavegável.*

До тенденції розвитку словотвірної структури похідних від дієслів *nare, navigare, fluere* у романських мовах відносимо таке.

Словниковий склад романських мов частково зберіг лексичний склад латинських похідних від дієслів *nare, navigare, fluere,* що зумовило наявність спільних кореневих похідних. Проте у кількісному відношенні склад їх набагато зменшився у порівнянні з латинським: *nare* – лат.-22 похідних, франц.-15 похідних, італ.-6 похідних, іспан.-6 похідних, португ.-10 похідних *, navigare* – лат.-28 похідних, франц.-3 похідних, італ.-9 похідних, іспан.-14 похідних, португ.-6 похідних*, fluere* – лат.-29 похідних , франц.-14 похідних, італ.-21 похідна, іспан.-28 похідних, португ.-9 похідних. Високу словотвірну спроможність у всіх романських мовах показує дієслово *fluere.*

Отже, можна говорити про такі тенденції розвитку словотвірної структури: 1) повне зникнення словотвірної одиниці, 2) перехід латинської форми у романські мови з збереженням способу словотвору, 3) зникнення латинської форми із переходом її семантичного значення іншій лексичній одиниці (словосполучення прийменник та іменник).

До перспектив подальших досліджень, на нашу думку, належить розв'язання таких проблем, як виявлення зв'язку між словотвірними та семантичними змінами, спільних та специфічних рис еволюції всіх похідних словотвірних гнізд з вершинами дієслова *nare, navigare, fluere* у сучасних романських мовах.

Література

Бородина М.А., Гак В.Г. К типологии и методике историко-семантических исследований (на материале французской лексики). – Л.: Наука, Ленингр. отд-ение, 1979. – 231 с. *Гухман М.М.* Литературный язык и культура // Вопросы языкознания, 1991, № 6. – С.115-126. *Маковський М.М.* Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках. Образ мира и миры образов. – Магадан: 2006. – 416 с. *Моммзен Т.* История Рима. - СПб.: Наука, Ювента, 1997. – 683 с. *Bréal B, Bailly A.* Dictionnaire étymologique latin. - Paris: Librairie Hachette, 1885. – 494 p. *Candido de Figueiredo.* Dicionario

da Lingua Potuguesa. V. I-II. - Amadora: Libraria Bertrand, 1938. *Céllard J.* Les racines latines du vocabulaire francais. - Bruxelles: Editions Duculot, 2000. – 218 p. *Corominas J.* Breve diccionario etimologico de la lengua castellana. - Madrid: Editorial Gredos, 2003. – 627 p. *Dubois J., Mitterand H.,Dauzat A.* Dictionnaire d'étymologie. - Paris: Larousse, 2001. – 822 p. *Ernout A., Meillet A.* Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots. - Paris: Klincksieck, 2001. – 833 p. *Forcellinni E.* Totius Latinitatis Lexicon, consilio et cura J.Facciolati, opera et studio Forcellini alumni seminarii Patavini, lucubratum. - Prati: Aldinianis, 1858-1875. – Vol.1-6. *Machado J.P.* Dicionario etimologico da lingua portuguesa. Vol. 1-5. 3 edição. Lisboa, 1977. Ел.версія: [http:www.ipn.pt]. *Martin F.* Les mots latins groupés par familles étymologiques. - Paris: Hachette livre, 2007. – 340 p. *Pianigiano O.* Vocabolario Etymologico della Lingua Italiana. - Genova, 1998. Ел.версія: [http://www.etimo.it].

АРТЮХ В.М.
(*Полтавський ун-т споживчої кооперації України*)

ЕКОНОМІЧНІ ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОБ'ЄКТНІ ДІЄСЛІВНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток сучасного суспільства та збагачення людських знань знаходиться у прямо пропорціональній залежності від зростаючих потреб комунікації у спеціалізації як науки в цілому, так і окремих субмов, які забезпечують успішне функціонування фахівців у галузі економіки. Диверсифікація комунікативних та інформаційних потреб потребує аналізу та заглиблення у ті сфери економіки, які диктують імперативи сучасного буття, що породжують зміну теоретичного, і як наслідок, практичного підґрунтя соціосфери.

Економіка є багатоаспектним явищем. За стратифікацією вона включає такі аспекти спеціалізації як основи економічної діяльності, внутрішню та зовнішню торгівлю, менеджмент, фінанси і статистику, бух. облік, маркетинг та рекламу, банківську справу, біржову практику, митне регулювання тощо. Специфікація кожного з них висуває певні вимоги до LSP (мови для спеціальних цілей), яка формує та модифікує термінологію призначену для відображення сучасного логіко-понятійного апарату як економіки в цілому, так і окремих її сфер зокрема.

Кожен науковий об'єкт, у тому числі й економічна термінологія, є складним і багатовимірним утворенням, який може вивчатись по-різному. Залежно від дихотомії, яку обирає науковець для дослідження, складові термінології – терміни/термінологічні словосполучення, розглядаються в межах *лексикографії* vs. *термінології*, *загальнолітературної мови* vs. *субмови*, *синхронії* vs. *діахронії*, *репрезентації* vs. *комунікації*, *когнітивної лінгвістики* vs. *структурної лінгвістики*, *соціолінгвістики* vs. *психолінгвістики* тощо.

Біполярність або багатогранність підходу до вивчення термінології звісно породжує наукові студії, що виявляють багатовимірність природи термінів. Науковий горизонт дослідження термінів економіки є неосяжним, про це свідчать численні роботи вітчизняних та зарубіжних науковців: розкриваються процеси термінологізації в сучасній англійській економічній термінології [Дуда 2003]; описуються лексикографічні аспекти економічної термінології [Глоба 2002]; досліджуються структурно-семантичні особливості термінологічних одиниць [Гутиряк 1999, Іщенко 2002, Куделько 2000]; виявляються семантико-синтаксичні зв'язки між компонентами лексико-семантичного поля в структурі тексту [Звонак 2000]; визначаються особливості економічного дискурсу [Тарасова 2004, с. 183 – 185].

Вище зазначені та інші дослідження науковців доводять, що термінологія не є штучним утворенням, як наприклад, мова есперанто. Вона виникла в наслідок